

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЛІДЕРА В СТУДЕНТСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ

Савицька Т.В., Іотова І.Н., Маджар Н.М.

Українська медична стоматологічна академія

Проаналізовано проблеми формування лідерських якостей студентів закладів вищої освіти, розглянуто історію розвитку проблеми лідерства, багатогранність поняття. Зазначено основні напрями формування необхідних особистісних, професійних і ділових якостей майбутнього спеціаліста. Указано шляхи покращення лідерських компетенцій студентів-іноземців.

Ключові слова: лідер, лідерство, лідерські якості, студентське середовище, комунікативні здібності.

The article analyzes the problem of formation of students' leadership qualities of higher education institutions; considers the history of leadership problem development in view of the issues's multifaced nature. The main directions of formation of necessary qualities such as personal, professional and core competencies of the future specialist are specified. Ways of improving the leadership competencies of foreign students are outlined.

Keywords: leader, leadership, leadership qualities, student environment, communicative abilities.

У сучасних умовах розбудови й оновлення всіх сфер суспільного життя в Україні перед викладачами ЗВО постає проблема оптимальної організації навчального процесу, спрямованого на підготовку фахівців, мотиваційно орієнтованих на безперервний процес активної пізнавальної діяльності. Випускник закладу вищої освіти мусить мати не лише професійні знання, уміння й навички, а й певні лідерські якості, що дозволить йому успішно реалізувати свій творчий потенціал у практичній діяльності, адже суспільство потребує лідерів, які здатні об'єднати навколо себе людей для досягнення поставленої мети і створити сприятливі умови для подальшого розвитку.

Мета статті – уточнити сутність поняття «лідерські якості студентів», визначити напрями вдосконалення системи їх розвитку і формування лідерських якостей у студентів інтернаціональних груп довшівського етапу навчання через залучення до участі в діяльності студентського самоврядування.

Студентське середовище найбільш сприятливе для прояву лідерських якостей не тільки в студентів, що володіють ними зі школи, а й у тих, хто раніше не проявляв такої активності. У боротьбі за лідерство студентська група надає всім рівні стартові можливості.

Студент, який ефективно поєднує навчання й громадську діяльність, має більше шансів стати керівником колективу чи його неформальним лідером, людиною, яка може впливати на психологічну атмосферу. Набутий у студентські роки досвід стане в нагоді спеціалісту в процесі виконання професійних завдань, виконання функцій управління різними державними чи громадськими організаціями.

Деякі аспекти проблеми лідера і лідерства досліджували ще в позаминулому столітті. Проблеми розвитку студентських громадських об'єднань в Україні XIX ст. розглядали М. Драгоманов, Ю. Яновський, Р. Кирчів, Н. Маркевич, Д. Антонович, К. Волинський, В. Леонтович, М. Попович, В. Шевчук, О. Прицак, В. Смолій, П. Сохань, А. Фінько та ін. Н. Левицька у своїй праці "Студентство України в кінці XIX - на початку XX ст." дослідила особливості розвитку студентського руху, розглянула його роль і місце в громадсько-політичному житті українського суспільства зазначеного періоду.

Студентський рух як складову частину молодіжного руху розглядали вітчизняні науковці О. Корнієвський і В. Якушик [7], О. Єригін, І. Коляк, В. Бебик, М. Головатий, М. Ребало, Є. Бородін.

Земна А.Б., Карамушка Л.М., Коломинський Н.Л. управління визначають як комплекс необхідних засобів впливу на групу, суспільство чи його окремі ланки, щоб їх упорядкувати, зберегти якісну специфіку, удосконалити і розвивати. Управлінська діяльність слугує розвитку сучасної освіти і відповідає вимогам педагогічного процесу. Для сучасного прогресивного керівника (від ректора до старости групи) найважливіші такі риси: сучасний тип мислення; соціальна активність; творчі, комунікативні й організаторські здібності [7].

Психічна детермінація процесу управління соціальними явищами має неабияке значення в лідерстві. Роль психологічного чинника в усій системі соціальних відносин досить важлива.

Управління студентською академічною групою потребує системного вирішення широкого кола питань, основні з яких такі:

1. Установлення контакту старости зі студентською групою для співпраці.
2. Здійснення посередництва між студентами і викладачем (деканатом).
3. Згуртування колективу задля успішного професійного навчання.
4. Регулювання конфліктів, знаходження оптимальних шляхів їхнього вирішення і профілактика їх виникнення.

Староста групи має володіти такими особистими якостями:

- цілеспрямованість (на досягнення передбачуваного результату);
- відповідальність;
- комунікативні здібності – комунікабельність, щирість, готовність спілкуватися, самокритичність, уміння відстоювати свою думку;
- стресостійкість;
- адаптивна мобільність – уміння долати бар'єри за умов спілкування представників різних соціальних прошарків і досягати мети;
- організаторські здібності – організованість, самоконтроль, вимогливість.

Успішне підтримання дружніх взаємин у групі вимагає від керівника (старости групи) дотримання таких соціально-психологічних умов:

1. Ініціювати цікаву справу для залучення всіх студентів у ділові стосунки.
2. Ураховувати стосунки в кожній мікрогрупі, сприяючи зміцненню зв'язків між ними.

3. В оцінках дій товаришів бути справедливим, об'єктивним, не підтримувати суперництва між мікрогрупами.
4. Уміти прогнозувати соціально-психологічні наслідки спільних справ і критично їх оцінювати.

Один із дієвих механізмів інтеграції студентів у групі – лідерство. Лідерство – це здатність окремої особистості (лідера) спонукати інших діяти, «запалювати», надихати на певну діяльність.

Як показало вивчення психолого-педагогічної літератури [3; 4; 6; 8; 9], питання лідерства набули статусу науково-практичної проблеми ще в першій половині XX століття й залишаються актуальними досі.

Лідер і лідерство розглядалися продуктом не лише конкретних соціальних умов, ситуацій, відносин, а й комплексу біопсихічних якостей, що забезпечували здібність людини до влади, керівництва. Було виділено 4 групи лідерських якостей: фізіологічні; психологічні, або емоційні; розумові, або інтелектуальні; особистісні та ділові [6; 10].

Прихильники лідерської концепції поведінки (К. Левін) виділяли три лідерські стилі: авторитарний, демократичний, пасивний.

Подальший інтерес до лідерства викликаний розвитком концепцій колективу (Б. Паригін, А. Петровський, Л. Уманський, Р. Кричевський). З'явилася значна кількість праць, пов'язаних із проблемою співвідношення лідерства і керівництва [8; 11].

Б. Паригін дав таке визначення лідера: "Лідер – це член групи, який спонтанно виконує роль неофіційного керівника в умовах певної, специфічної, досить значимої ситуації, для забезпечення організації спільної колективної діяльності людей для найбільш швидкого та успішного досягнення загальної мети". Воно досі залишається актуальним.

Лідер – це особистість, за якою всі інші члени групи визнають право брати на себе найвідповідальніші рішення, визначати напрям і характер діяльності всієї групи [9]. Ефективна діяльність групи залежить від стосунків між офіційним і неофіційним лідером або лідерами. Знаючи про реальні міжособистісні взаємини в групі, викладач має змогу спрямувати їх у потрібному векторі. Лідер покликаний допомагати в навчально-виховному процесі.

Лідерство – це процес внутрішньої соціальної організації й управління спілкуванням, діяльністю членів малої групи, здійснюється в спонтанно сформованих малих групах. У кожній мікрогрупі зазвичай є лідер. Залежно від спрямування конкретної діяльності мікрогрупи може бути кілька лідерів (ініціатор вечірок, організатор побуту, фітнес-провідник, кіноман тощо) [3; 4; 10].

Лідер визначається групою на основі яскраво виражених особистісних якостей, які імпонують та є еталонними для її членів. Найважливіші з них такі:

- зацікавленість у досягненні групової мети;
- ширша поінформованість щодо питання, яке треба вирішити;
- почуття особистої гідності;
- енергійність;
- ініціативність і висока соціальна активність;
- емоційна стійкість;
- упевненість у собі;
- організаторські здібності;
- досвід і навички організаторської діяльності;
- розумові здібності;
- доброзичливість і емпатія;
- емоційна привабливість тощо.

Лідер має найсильніший психологічний вплив на групу, виступаючи координатором, організатором і стимулятором групових справ. Між функціями лідерства і керівництва є суттєва різниця, а саме:

1. Лідер регулює міжособистісні стосунки в групі, а керівник регулює офіційні відносини групи як деякої соціальної організації.
2. Лідерство виникає за умов мікросередовища (мала група), керівництво – елемент макросередовища (вся система суспільних відносин у групі).
3. Лідерство виникає стихійно. Обрання чи призначення керівника відбувається цілеспрямовано (староста призначається деканатом і працює під контролем куратора, декана, студентської ради).
4. Лідерство менш стабільне, обрання залежить від цілей, завдань групи.
5. Керівництво, порівняно з лідерством, має визначену систему санкцій.
6. Процес прийняття рішення керівником складніший, не завжди має витоки в цій групі. Лідер приймає безпосередні рішення щодо діяльності малої групи.
7. Сфера діяльності лідера – мала група, в якій він лідер. Сфера керівника ширша, він презентує малу групу в ширшій соціальній системі.
8. Функції й соціальні ролі лідера більш диференційовані: фахівець, мотиватор, стимулятор, організатор, жартівник (знижує напруженість взаємин), гармонізатор (забезпечує компроміс, консолідує колектив) та ін.
9. Староста як керівник студентської групи застосовує визначену систему санкцій, повноважень, надану викладачем, деканатом, групою (організаційні, командно-адміністративні, економічні методи впливу).

Лідерство пов'язане з регулюванням внутрішньогрупових неофіційних стосунків у мікрогрупі, які впливають на педагогічний процес, ставлення студентів до навчання, поведінку завдяки діловим якостям особистості лідера (які йому притаманні та які визнаються групою) [2; 5; 12].

Роль неофіційного лідера в житті групи неоднозначна. По-перше, лідер може підвищувати, а може й знижувати загальну ефективність групи. Якщо знижує, бажано його нейтралізувати. Складне запитання: як? По-друге, якщо ефективність діяльності групи підвищується тільки завдяки неофіційному лідерові, можливо встановити з офіційним керівником співробітництво чи навіть змінити офіційного лідера. Зрідка, але буває й таке.

За умов, коли офіційний керівник є й лідером, організатором групових справ, має максимальний вплив на групу, він мобілізує колектив на виконання основного завдання – професійну підготовку студентів.

Бувають випадки, коли офіційний керівник проявляє деструктивну поведінку («агресор» – ображає, кривдить,

«шукач визнання» – привертає увагу до себе). Така ситуація потребує зміни керівника і призначення іншого.

Щоб стати лідером, офіційний керівник має:

- легко встановлювати контакти з оточенням;
- майстерно підтримувати комунікацію;
- виявляти й підтримувати творчих людей;
- мати хист передбачати події;
- уміти навіювати впевненість;
- раціонально використовувати стиль керівництва (авторитарний, демократичний, ліберальний) залежно від конкретних умов;
- уміло нейтралізувати слабкі сторони кожного члена групи;
- сприяти зміцненню зв'язків між окремими мікрогрупами;
- виявляти об'єктивність, справедливість, не підтримувати суперництво [2].

Важливо, щоб стиль керівництва групою був гнучким. Ураховуючи індивідуальні особливості однокурсників, керівник має сприяти згуртованості, активності у виконанні основних завдань професійної підготовки студентів.

З досвіду роботи на етапі підготовки іноземних громадян до вступу до закладів вищої освіти можна зазначити, що формування лідерських компетенцій у студентів є невід'ємною частиною роботи куратора групи, адже на початковому етапі відбувається становлення колективу інтернаціональної групи. Працюючи з групою, викладач має розпізнати інтелектуальні, особистісні, фізичні та, в першу чергу, комунікативні якості членів групи, передбачити, хто зі студентів зможе стати і формальним керівником, і лідером групи. Лідер відіграє центральну роль в організації спільної діяльності групи, до якої належить, і регулює міжособистісні стосунки. Велике значення має здатність лідера відчувати настрої людей, виражати й захищати їхні інтереси. З гарним настроєм група працює успішніше, досягає кращих результатів з меншими зусиллями, тож виявлені, раціональні дії лідера сприятимуть ефективності роботи всієї групи. Отже, лідер є центром збіжності інтересів групи і викладача.

На початковому етапі психологічно можливе ділове лідерство і лідерство емоційне. Ділове лідерство зазвичай легко досягається педагогом: він безумовний лідер, завжди володіє предметом краще за своїх студентів, раціонально методично вивірено організує навчальний процес. Набагато складніше створюється емоційне лідерство. Воно залежить від того, наскільки педагог здатний емоційно позитивно впливати на аудиторію. Як відомо, такий вплив справляють власна захопленість викладача предметом, його бажання передати свої знання, манера поведінки щодо інших членів групи й сторонніх (урівноваженість, терпимість, увага тощо), зовнішній вигляд, уміння триматися в аудиторії [2;11].

Вивчення психолого-педагогічної літератури з означеної теми [2; 4; 5; 9; 12] дозволило встановити загальні педагогічні умови формування лідерських якостей у колективі:

1. Забезпечення різнопланової діяльності для особистості.
2. Створення самоврядування, яке стане полем різних видів діяльності, допоможе розвитку колективу й окремої особистості в ньому.
3. Створення умов для навчання в різних формах як основного виду діяльності й сприяння появі лідерів.
4. Формування колективу, оскільки розвинутий колектив має потужну виховну силу, здатність виявляти особистість кожного студента, допомагати йому розкритися.
5. Особистісне зростання педагога-керівника, який може впливати на динаміку лідерства в колективі.

Отже, для формування лідерських якостей студентів широкі можливості має студентське самоврядування, яке набуло сьогодні неабиякого поширення і розвитку в Україні. Пріоритетні завдання студентського самоврядування зумовлені такими чинниками:

- активне утвердження демократичних засад в усіх сферах життя українського суспільства;
- інтеграція України до Європейського співтовариства і перехід до ринкової економіки, що потребують перебудови всіх складових освітньої галузі, вимагають ставлення до студентства як до партнера;
- студентське самоврядування є важливим фактором розвитку і модернізації суспільства, виявлення потенційних лідерів, формування в них навичок управлінської й організаторської роботи з колективом.

Зазначимо, що участь у роботі органів студентського самоврядування надає студентам унікальні можливості набуття соціально-корисного досвіду управлінської діяльності, сприяє:

- формуванню відповідальної громадської позиції;
- стимулюванню активності молоді в суспільному житті;
- реалізації особистісних якостей, здібностей, талантів;
- формуванню організаторських умінь;
- вихованню відповідального ставлення до виконання обов'язків і завдань;

Розвиток лідерських якостей, громадянської відповідальності, формування вмінь і навичок управлінської діяльності студентів відбувається постійно, систематично в роботі органів студентського самоврядування, які:

- допомагають викладачеві, адміністрації факультету у виконанні завдань навчально-виховної роботи;
- допомагають у роботі, спрямованій на поліпшення умов і якості навчання, побуту й відпочинку студентів, реалізації їхнього творчого потенціалу;
- регулярно інформують студентів про життя факультету, вирішення питань, що їх стосуються;
- звітують перед студентами про виконану роботу;
- беруть участь у вирішенні конфліктних ситуацій між студентами, студентами і викладачами;
- проводять роботу, спрямовану на підтримання високого рівня іміджу факультету [12].

Сьогоднішні студенти – це завтрашні лікарі, економісти, викладачі й інші фахівці. Саме вони стануть лідерами в тій чи іншій сфері діяльності. Отже, доцільність дослідження взаємовідносин у студентських групах взагалі й лідерства зокрема завжди є актуальною. Студентські групи володіють високим потенціалом. Вивчення особливостей лідерства часто допомагає викладачеві у виборі форм і методів роботи зі студентськими групами на початковому етапі. На озброєнні викладача і лідера сьогодні є сучасні технології: сайти для забезпечення сприятливих умов спілкування і передачі інформації; електронна пошта для обміну повідомленнями; телефонний зв'язок,

WhatsApp, Viber, Telegram, інші месенджери для зручності комунікації.

Використання сучасної методологічної й теоретичної бази психолого-педагогічних наук щодо проектування і моделювання процесу формування лідерських компетенцій іноземних студентів дозволяє розвивати комплекс професійно важливих якостей, знань, умінь і навичок, що зумовлюють успішність лідерської поведінки.

У подальших дослідженнях варто зосередити увагу на інструментальному забезпеченні підходу до формування лідерських якостей у студентів, що визначатиме дії та способи поведінки викладача в навчальному процесі для досягнення стійких результатів і особистісних ефектів навчання для студентів.

Список використаної літератури

1. Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи: збірник статей IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 7-8 листопада 2019 р.). – Полтава: Вид-во «Астра», 2019. – С.404-407.
2. Белікова Ю.В. Становлення та переваги емоційного лідерства/ Ю.В.Белікова// Український соціум. – 2012. – № 2(41). – С.7-16.
3. Буряк Т.П. Сучасні підходи до лідерства / Т.П. Буряк. – К.: Наук.думка, 2009. – 200 с.
4. Гармаш С.А. Лідерські якості особистості керівника як запорука успіху / С.А. Гармаш, О.Е. Гашутіна // Управління інноваційними проектами та об'єктами інтелектуальної власності. – 2009. – С. 37–44.
5. Заброцький М.М. Педагогічна психологія. — К., 2000; Психологія: Словарь / Под общ. ред. А.В. Петровского, М.П. Ярошевского. — М., 1990.
6. Карамушка Л.М. Технологія профілактики та подолання комунікативних бар'єрів в організації / Карамушка Л.М., Федосова Г.Л. // Технології роботи організаційних психологів: навч. посіб для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / За наук. ред. Л.М. Карамушки. – К.: Фірма "Інкос", 2005. – С. 192-222.
7. Корнієвський О. А. Молодіжний рух та політичні об'єднання в сучасній Україні / Корнієвський О. А., Якушик В. М. – К.: Київ. братство, 1997.
8. Кричевський Р.Л. Психологія лідерства / Р.Л.Кричевський. – М.: Статус, 2007. – 542 с.
9. Лозова О.М. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх психологів: монографія/ авт.кол.: за наук. ред. Лозової О.М. – Вінниця: Віндрук, 2014. – 184 с.
10. Чорний А.В. Сучасні теорії лідерства: Загальний огляд та структурна модель/ А.В. Чорний// Наукові записки Національного університету «Острозька академія», Серія «Економіка»: Науковий журнал. – Острог: вид-во НаУОА, 2018. – № 9(37). – С.78 - 84.
11. Шалагінова Л. Психологія лідерства / Л. Шалагінова. – СПб.: Речь, 2007. – 464 с.
12. Ягоднікова В. Формування лідерів / В. Ягоднікова // Виховна робота в школі. – 2009. – № 10. – С. 236.
13. Кін О.М. Роль студентського самоврядування у формуванні лідерських якостей особистості студента/ О.М. Кін/ Режим доступу:

СОЦІОЛОГІЧНІ МЕТОДИ ЗБОРУ Й АНАЛІЗУ ІНФОРМАЦІЇ В ЕКОЛОГО-ГІГІЄНИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Саргош О.Д., Катрушов О.В., Матвієнко Т.М.

Українська медична стоматологічна академія

Розглянуто основні питання щодо проведення соціологічних досліджень, методів збору й аналізу соціальної інформації.

Ключові слова: соціологічні дослідження, методи збору інформації.

The main issues of sociological research, methods of collecting and analyzing social information are considered.

Keywords: sociological research, methods of information gathering.

Серед найгостріших проблем сьогодення залишаються екологічні й гігієнічні, які мають велике значення для здоров'я населення України. Не тільки для гігієністів, а й для фахівців інших галузей медицини та біології зрозуміло, наскільки небезпечний «техногенний» тиск на організм людини і навколишнє середовище. Вивченням і розв'язанням екологічних проблем, пов'язаних зі здоров'ям людини, покликані займатися гігієнічна наука і практика, перш за все успішно використовуючи досвід минулого.

Стрімкий розвиток соціологічних досліджень у нашій країні дозволяє зробити висновки з власного досвіду. Цей досвід довів навіть найзатятішим скептикам необхідність таких досліджень і їх велике значення для суспільства [1; 2]. Велика кількість соціологічних досліджень викликала цікавість до них і до літератури про методи збору й аналізу соціальної інформації.

У системі організації досліджень виділяють такі основні етапи:

1. Розробка програми досліджень.
2. Стадія пілотного дослідження: складання методик та їх перевірка на типових об'єктах, а потім перевірка всієї системи збору первинних даних.
3. Вибірка: відбір об'єктів дослідження й одиниць спостереження.
4. «Польова стадія»: масовий збір інформації на об'єктах дослідження.
5. Складання остаточного варіанта програми обробки даних і підготовка даних для опрацювання.
6. Опрацювання даних.
7. Аналіз опрацьованого матеріалу і складання звіту й публікації [3; 4].

Програма соціологічних досліджень – це викладення основних завдань, методологічних передумов і гіпотез дослідження із зазначенням правил процедури і логічної послідовності операцій та перевірки гіпотез.

Якісно розроблена програма – це гарантія успіху всього дослідження і в ідеальному випадку вона містить відповідні елементи.